

Osmanlı Meslek Dergilerine Bir Örnek: Eczacı *An Example of Ottoman Professional Journals: Eczacı*

Neslihan Kılıç^{1*}

¹ Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, Diyarbakır, Türkiye.

Assoc. Prof. Dr., Dicle University, Faculty of Communication, Department of Journalism, General Journalism Division, Diyarbakır, Türkiye,
<https://ror.org/0257dtg16>, <https://orcid.org/0000-0001-6742-6442>, nsevenkilic@gmail.com

* Corresponding author

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 12.08.2025
Kabul Tarihi: 23.09.2025
Yayın Tarihi: 30.09.2025

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İç hakem (editörler).
İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Neslihan Kılıç

Yapay Zeka Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. Neslihan Kılıç

Etik Bildirim

turkisharr@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yayıncı

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-
Akdeniz University, Faculty of Theology,
Antalya, 07058 Türkiye

Atıf

Kılıç, N. (2025). Osmanlı meslek dergilerine bir örnek: Eczacı. *Turkish Academic Research Review*, 10/3, 687-703,
<https://doi.org/10.30622/tarr.1763430>

Öz

Ülkemizde eczacılık tarihi açısından kilometre taşı olarak kabul edilen çeşitli aşamalar bulunmaktadır. Bunlar eczacılık mesleğiyle ilgili eğitim kurumlarının açılması, eczacılık mesleğine dair çeşitli cemiyetlerin teşekkülü ve genellikle bu cemiyetlerin yayın organı konumunda olan eczacılığa yönelik meslek dergilerinin yayınlanmasıdır. 19. yüzyıldan itibaren eczacılığın gerek Avrupa’da gerekse ülkemizde profesyonel bir meslek olarak yapılmaya başlanmasıyla birlikte ilk mesleki dergiler de yayın hayatına başlamıştır. Dönemin evrensel yayın dilinin Fransızca olması ve ecza işiyle iştigal edenlerin kahir ekseriyetinin gayrimüslimlerden oluşması sebebiyle ilk yayınlanan meslek dergilerinin dili de Fransızcadır. Eczacı dergisi ise Türkçe olarak yayınlanan ilk meslek dergisi olması hasebiyle önem arz etmektedir. Türk eczacılığının gelişimine önemli katkılar sunmuş olan Müfredat-ı Tıp ve Fen İspençiyârı Laboratuvar Asistanı Eczacı Nail Halid (Tipi) Bey tarafından çıkarılan Eczacı dergisi, yine bu dönemin önemli eczacılık meslek örgütlerinden kabul edilen Osmanlı Eczacılar Cemiyetinin yayın organı konumundadır. Dergi, eczacılık mesleğinin sorunlarını kamuoyuna duyurmak, mesleğe yönelik düzenleyici yönetmeliklerin hazırlanmasını sağlamak, eczacıların birlik ve beraberlik içinde hareket ederek ülkemizin ilaç konusunda Avrupa’ya bağımlılığını azaltmak yönünde yayınlar yaparak farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. Bu çalışmada ülkemizde Türkçe olarak yayınlanan ilk eczacılık dergisi “Eczacı” konu edinilmiştir. Eczacı dergisi hakkında bugüne kadar akademik düzeyde bir çalışma yapılmamıştır. Bu yönüyle çalışma, “Eczacı” dergisi hakkında yapılan ilk akademik çalışma özelliğini taşımaktadır. Temelde bir iletişim / basın tarihi çalışması olan bu makalede tanımlayıcı / betimleyici araştırma yöntemiyle, “Eczacı” dergisinin kurucu kadrosu, yayımlandığı dönem, yayın politikası, yazar kadrosu ve teknik özellikleri hakkında durum tespiti yapılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada “Eczacı’nın kimlik bilgileri ve teknik özellikleri nasıldır? Derginin eczacılık mesleği açısından önemi nedir?” sorularına cevap aranmıştır. Çalışma, gazetenin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu ve Hakkı Tanık Us Koleksiyonundan elde edilen nüshaları üzerinden yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, Eczacı Dergisi, Eczacı Gazetesi, Resimli Eczacı Gazetesi, Nail Halid, Osmanlı Eczacılar Cemiyeti.

Research Article**History**

Received: 12.08.2025

Accepted: 23.09.2025

Date Published: 30.09.2025

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ethical Statement

This study does not require ethical committee approval, and the data used were obtained from literature reviews/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the references. Neslihan Kılıç

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. Neslihan Kılıç

Complaints

turkisharr@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye

Cite as

Kılıç, N. (2025). An example of Ottoman professional journals: Eczacı. *Turkish Academic Research Review*, 10/3, 687-703, <https://doi.org/10.30622/tarr.1763430>

Abstract

There are various stages that are considered milestones in the history of pharmacy in our country. These are the opening of educational institutions for the pharmacy profession, the establishment of various societies for the pharmacy profession, and the publication of professional journals for pharmacy, which are generally the publication organs of these societies. As the profession of pharmacy began to be practiced as a professional profession both in Europe and in our country from the 19th century onwards, the first professional journals began to be published. Because the universal language of publication at the time was French and the overwhelming majority of those engaged in the pharmaceutical business were non-Muslims, the language of the first professional journals published was French. Eczacı magazine is important because it is the first professional magazine published in Turkish. The Pharmacist magazine, published by Nail Halid (Tipi), a laboratory assistant at the Faculty of Medicine and Faculty of Pharmacy who made significant contributions to the development of Turkish pharmacy, was the publication organ of the Ottoman Pharmacists' Society, which was considered one of the important professional pharmacy organizations of the period. The journal has strived to raise awareness by publishing articles to publicize the problems of the pharmacy profession, to ensure the preparation of regulatory regulations for the profession, and to reduce our country's dependence on Europe for medicines through the unity and solidarity of pharmacists. In this study, the first pharmacy journal published in Turkish in our country, "Eczacı", is discussed. No academic study has been conducted on the "Eczacı" journal to date. In this respect, the study is the first academic study on the "Eczacı" Journal. In this study, which is essentially a study of communication/press history, the founding staff, the period in which it was published, the publication policy, the staff of writers and technical features of the "Eczacı" Journal were determined using the descriptive/descriptive research method. In this context, the study sought to answer the questions "What are the Eczacı's credentials and technical specifications? What is the importance of the journal for the pharmacy profession?" The study was conducted on copies of the newspaper obtained from the IBB Atatürk Library, National Library of Turkey Periodicals Collection and the Periodicals of Hakkı Tarık Us Collection.

Keywords: Journalism, Pharmacist (Eczacı) Journal, Pharmacist (Eczacı) Newspaper, Illustrated Pharmacist Newspaper, Nail Halid, Ottoman Pharmacists Society.

Giriş

Avrupa’da olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu’nda da eczacılık mesleği 19. yüzyılın ortalarına kadar usta-çırak ilişkisi çerçevesinde pratik olarak yürütülmekteydi (Ünver, 1952: 8). Ülkemizde eczacılık konusunda teorik eğitim öğretim 1839 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyye-i Şahane’nin (Askeri Tıp Mektebi) açılmasıyla başlamıştır. Bunu 1867’de Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane, 1876 yılında Haydarpasha Askeri Sağlık Mektebi, 1903’te Şam Tıbbiye Mektebi’nin açılması takip etmiş ve nihayet 1908 yılında doğrudan eczacılık mesleğine yönelik Eczacılık Mektebi açılmıştır (Baytop, 2000: 54). Mesleğe yönelik açılan bu kurumlar beraberinde çeşitli meslek örgütlerinin de açılmasına zemin hazırlamış ve bu çerçevede çeşitli cemiyetler kurulmuştur; Société de Pharmacie de Constantinople (Cemiyet-i Eczaciân der Asitâne-i Adliyye), 6 Kasım 1863 tarihinde Dersaadet Eczacı Cemiyeti ismiyle eczacılık mesleğine yönelik kurulan ilk cemiyettir (Baytop, 2000: 135). Her ne kadar çeşitli kaynaklarda 9 Haziran 1879 tarihinde kurulduğuna dair bilgi bulunmaktaysa da Cemiyet, esasen 1863 yılında kurulmuş ve 1868 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. O dönemde eczacılık mesleğini icra edenlerin büyük çoğunluğunun gayrimüslim nüfustan oluşması ve dönemin evrensel dilinin Fransızca olması sebebiyle Cemiyetin ismi, yazışmaları ve toplantı dili Fransızcadır (Dramur Bütün, 1984: 63). Cemiyet, faaliyetlerine on bir yıl süreyle bir ara vermiş, Eczacı Kimyager Charles Bonkowski Paşa’nın öncülüğünde iki yüz on eczacının bir araya gelmesiyle 9 Haziran 1879 tarihinde yeniden kurulmuştur (Kocacık ve Dölen, 2019: 78). Cemiyetin ikinci kuruluşunda iki yüz on üyenin sadece ikisi Türk, diğer üyeleri ise gayrimüslimdir. Cemiyetin faaliyette bulunduğu dönemde İstanbul’da bulunan eczane sayısının nüfusa oranla çok hızlı bir şekilde artması (dört yüz civarında eczane) birçok eczaneyi mali yönden sıkıntıya sokmuştur. Bu dönemde eczacıların karşılaştıkları en önemli sorunlar; diplomasız kişilerin eczacılık mesleğini icra etmeleri, aktarların çeşitli müstahzarlar (ilaçlar) satmaları, eczanelerde satılan ilaçların standart bir tarife tabi olmaması, nöbetçi eczane uygulamasının bulunmaması, ilaçların standart bir kodekse göre hazırlanmaması ve mesleğe yönelik düzenleyici yönetmeliklerin olmamasıdır (Baytop, 1985: 270). Cemiyet bu sorunların giderilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Nitekim bu cemiyetten sonra kurulan eczacılığa yönelik diğer bütün mesleki örgütler de bu sorunların giderilmesine yönelik benzer şekilde gayret göstermişlerdir (Dramur Bütün, 1984: 62).

1908 yılında İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte ülkemizde her alanda olduğu gibi eczacılık mesleğine yönelik de hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmış ve çeşitli mesleki örgütler kurulmuştur (Eczacı, Mart 1911: 8-9). 1863’te kurulan ilk mesleki örgütten sonra 1908 yılında Société Pharmaceutique de l’Empire Ottoman (Devlet-i Osmaniye Eczacıları Cemiyeti) kurulmuştur. Cemiyetin idare heyetinde Hamdi Bey, Ethem Pertev, Beşir Kemal, Hasan Rauf ve Nail Halid Bey gibi dönemin tanınmış eczacıları yer almıştır (Sucu, 1988: 374). Yaklaşık iki yüz elli üyeye sahip olan Cemiyette gayrimüslim üyeler ağırlıklı olmakla birlikte ilk kurulan Cemiyetten farklı olarak çok sayıda Türk eczacı da bu cemiyette yer almıştır (Baytop, 1985: 270).

1909 tarihinde ise yine çoğunluğu Türk olmayan eczacılar tarafından Société des Pharmaciens de l’Empire Ottoman (Devlet-i Osmaniye Eczacılar Cemiyeti) kurulmuş ve ilk başkan olarak Pierre Apery seçilmiştir. Cemiyet, iki yüz elliden fazla üyeye sahiptir (Sadık Hilmi, Aralık 1911, s. 194). Apery’den sonra Cemiyet başkanlığını deruhte eden Fransız uyruklu eczacı J. C. Reboul’un istifası üzerine 7 Nisan 1911 tarihli 57. toplantısında Cemiyet başkanlığına Ahmet Vefik Bey (Uluçay) seçilmiştir (Eczacı, Nisan 1911: 17). Cemiyetin bir önceki toplantısı olan 56. Genel Kurul Toplantısında Cemiyetin resmi dilinin Fransızcadan Türkçeye çevrilmesi yönünde karar alınmış, bu karar *Eczacı* dergisinde şu satırlarla duyurulmuştur; “*Cemiyetin lisan-ı resmisi Türkçeye tebdil edilmek üzere vuku bulan müzâkerât ekseriyet ârâ (oy çokluğu) ve şu suretle kabul olunmuştur: Cemiyetin lisan-ı resmisi*

Türkçedir. Türkçe bilmeyenler en iyi bildikleri lisan ile ifade-i meram eder ve Türkçeye tercüme olunur” (Eczacı, Haziran 1911: 62-63).

Araya giren İtalyan ve Balkan Savaşları nedeniyle Cemiyet, çalışmalarına belli bir süre ara vermek zorunda kalmış, 1914 yılında tekrar aktif hale gelmiş ve Cemiyetin başkanlığına inceleme konumuz olan *Eczacı* dergisinin imtiyaz sahibi Nail Halid Bey seçilmiştir. Nail Halid Bey de kısa bir süre sonra başkanlığı Eczacı Mektebi Kimya Muallimi Ahmet Vefik Bey’e bırakmıştır (Baytop, 1985: 274). Cemiyetin konumuz açısından önemi, çalışmamıza esas olan *Eczacı* dergisinin Cemiyetin yayın organı konumunda olmasıdır. Nitekim dergi bu durumu üçüncü sayısından itibaren kapağında “*Osmanlı Eczacı Cemiyetinin de fenni gazetesidir*” ifadesiyle ilan etmiştir. Cumhuriyet döneminde Cemiyet, Türkiye Eczacı Cemiyeti ismini alınca bu dönem yayınlanan *Eczacı* dergisi de yine Cemiyetin yayın organı olduğunu kapağında “*Türkiye Eczacı Cemiyetinin Nâşir-i Efkarıdır*” ifadesiyle duyurmuştur. Dolayısıyla çalışmamıza konu olan *Eczacı* dergisi, gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet sonrası dönemde mesleki bir teşekkülün yayın organı olarak faaliyet göstermiştir.

Bu dönem cemiyetlerinden biri de 20 Ağustos 1908 tarihinde kurulan ve üyelerinin çoğunluğunun Türk ve Müslüman eczacılardan oluştuğu Osmanlı Eczacı İttihad Cemiyeti’dir. (Union Pharmaceutique Ottomane) (Kocacık, 2022: 139). Cemiyet kurulduktan kısa bir süre sonra dağılmıştır. İstanbul’da ecza ticaretiyle uğraşan kişiler 1921 yılında bir araya gelerek Dersaadet Ecza Tüccârânı Cemiyeti (Association des Droguistes de Constantinople) adıyla bir Cemiyet kurmuşlar ancak bu Cemiyet de kısa süreli olmuştur (Baytop, 1985: 275).

Eczacılıkla ilgili kurulan bu cemiyetlerin yanında eczacılık mesleğine yönelik çeşitli meslek dergilerinin de bu dönemde yayın hayatına başladığı kaynaklarda yer almaktadır. Bu dergiler arasında *Journal de la Société de Pharmacie de Constantinople*, *Revue Médico-Pharmaceutique*, inceleme konumuz olan *Eczacı*, *Union Pharmaceutique d’Orient*, *Revue de Médecine et de Pharmacie de l’Empire Ottomane*, *Union Pharmaceutique Ottomane*, *İspençiyâr (İspintchiar)* isimli dergileri zikretmek mümkündür (Baytop, 1985: 282). Yine çeşitli kaynaklar bu dergileri farklı cemiyetlerin yayın organı olarak göstermekteyse de mevcut bilgi ve belgeler bu tarz iddiaları doğrulamaktan uzaktır. Ancak *Eczacı* dergisinin Osmanlı Eczacılar Cemiyetinin yayın organı olduğu hususu kesin bir bilgidir. Dolayısıyla *Eczacı* dergisi bir meslek dergisi olmasının yanı sıra aynı zamanda ilgili meslek örgütünün yayın organı olması açısından da incelenmeye değer görülmüştür. *Eczacı* dergisi hakkında bugüne kadar akademik düzeyde bir çalışma yapılmamıştır. Bu yönüyle çalışma, *Eczacı* dergisi hakkında yapılan ilk akademik çalışma özelliğini taşımaktadır. Temelde bir iletişim / basın tarihi çalışması olan bu çalışmada tanımlayıcı / betimleyici araştırma yöntemiyle, *Eczacı* dergisinin kurucu kadrosu, yayımlandığı dönem, yayın politikası, yazar kadrosu ve teknik özellikleri hakkında durum tespiti yapılmıştır. Tanımlayıcı / betimleyici yöntemle bir durumun, koşulun, insanın, ilişkinin, örgütlü faaliyetin, iletişim sürecinin, uygulanan politikanın “ne olduğu” tasvir ve tarifile açıklığa kavuşturulur. Tanımlayıcı inceleme, fenomenin (şeyin, insanın, kurumun) özellikleriyle ilgilenir. Genellikle ilişkiler üzerinde durmaz, hipotez test etmez (Erdoğan, 2012:169). Milli Kütüphane, İBB Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlar Koleksiyonu, Hakkı Tarık Us Dijital Arşivinde *Eczacı* dergisinin gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet sonrası dönemine ait koleksiyonunda eksiklikler bulunmaktadır. Çalışma bu arşivlerde yer alan mevcut koleksiyon üzerinden yapılmıştır.

1. Eczacı Hakkında Genel Bilgiler

Koleksiyonda yer alan nüshalardan ve eczacılık tarihiyle ilgili eserlerden anlaşıldığı kadarıyla dergi ilk olarak Nail Halid Bey tarafından *Eczacı* ismiyle 1911 tarihinde çıkarılmıştır. *Eczacı*, 1911-1914 tarihleri arasında yayınlanmış sonrasında araya giren savaşlar nedeniyle yayın hayatına bir müddet ara vermiştir. 1923 yılında

derginin ismi *Resimli Eczacı Gazetesi* (*Revue Pharmaceutique Mensuelle Edjadji*) olmuş ve bu isim altında iki yıl (sene 13-14 ve sayı 25-40) yayınlanmıştır. *Resimli Eczacı Gazetesi*'nin Fransızca kapak sayfasında derginin kuruluş tarihi olarak 1910 yılı (*Fonde en 1910*) gözükmektedir. Ancak derginin ilk sayısının kapak sayfasında kuruluş tarihi olarak gözüken Rûmî ve Hicrî tarihler Miladi takvime göre 1911 senesine denk gelmektedir. Muhtemelen bu durum o dönemin süreli yayınlarında sıklıkla karşılaşılan matbaa hatasından kaynaklanmış olabilir. Derginin ismi 1926 yılında *Eczacı* gazetesi olarak tekrar değiştirilmiş ve bu isim altında iki yıl (sene 16-17, 1926-1927) çıkarılmıştır. Nitekim 1926 yılında çıkan ilk sayısında derginin önceki serencamını başyazar Fuad Mehmed “*Yeni Eczacı Gazetesi*” başlıklı yazısında şu satırlarla anlatmıştır;

“Malum olduğu üzere Eczacı gazetesi ilk defa bundan on beş sene evvel pek muhterem meslektaşım Nail Halid Beyefendi tarafından tesis olunmuş ve bir müddet sonra harp dolayısıyla kapatılmak mecburiyetinde kalınmıştır. Ve geçen seneye kadar tekrar neşr olunurken söylendiğine nazaran mali müşkülât dolayısıyla yine kapatılmıştır. Fakat ne olursa olsun Türkiye’de bir eczacı gazetesinin intişar etmemesi cidden mesleğin yüzünü kızartacak bir meseledir. Ve bilhassa diğer medeni memleketlerde intişar eden eczacı gazetelerinin miktarlarını nazar-ı itibara alacak olursak bu zavallılık büsbütün göze çarpar: Elyevm Almanya’da 16, Avusturya’da 6, İsviçre’de 2, Muttahide-i Amerika’da 22, Avusturalya’da 2, Belçika’da 4, Brezilya’da 1, Danimarka’da 2, İngiltere’de 4, İzlanda’da 1, Finlandiya’da 2, Fransa’da 14, Galiçya’da 1, Yunanistan’da 1, Hollanda’da 1, İtalya’da 7, Japonya’da 3, Yugoslavya’da 3, Kanada’da 4, Küba’da 1, Meksika’da 1, Felemenk Hindistan’ında 1, Norveç’te 2, Polonya’da 1, Portekiz’de 4, Romanya’da 2, Rusya’da 3, İsveç’te 3, İspanya’da 3, Çekoslovakya’da 4 ve Macaristan’da 5 mecmua intişar etmektedir. Portekiz, Danimarka gibi bize nazaran pek küçük memleketlerde ve İzlanda, Finlandiya gibi umumi harpten sonra teşekkül etmiş memleketlerde bile bizden fazla mecmua intişar etmektedir. Gazetemiz temenni edelim ki bundan sonra herhangi bir buhran dolayısıyla kapanmak mecburiyetinde kalmasin. Bu buhran yalnız bir buhrân-ı mali olabilir. Fakat hiç ümit etmem ki gazete Türkiye’deki bini mütecaviz meslektaşın yardımlarından uzak kalmasin. İlmi sahada gazetemiz kendilerini saye-i tedrislerinde feyizyâb olduğum profesörlerin ve diğer pek çok Alman profesör ve müelliflerinin muavenet-i kalemiyye vaatlerini kazanmıştır. Aynı zamanda Avrupa’da intişar eden 40’ı mütecaviz eczacı gazetelerinden mühim noktaları iktibas edecek ve yalnız lüzumsuz nazari malumatla doldurulmaktan ziyade Türk eczacılığını doğrudan doğruya mesleki ilmiyle ve aynı zamanda iktisaden yükseltmek ve bilhassa memlekette eczacılık sanayiinin ve müteallik müteaddit şubelerin teessüsüne ilmen yardım edebilecek bir şekilde çalışmak ve her hususta mesleğin naçiz bir müdafii olacaktır.” (Fuad Mehmed, Şubat 1926: 1).

Bu dönemde derginin imtiyaz sahibi yine Nail Halid Bey iken sorumlu müdürü ise Fuad Mehmed Bey’dir.

Resim 1. Eczacı Dergisi, 1911, 1. Sayı Kapak Sayfası

Resim 2. Resimli Eczacı Gazetesinin Fransızca Kapağı, 1923, 25. Sayı Kapak Sayfası

Şekil 133. Resimli Eczacı Gazetesi'nin Fransızca kapağı. Sene 13, No. 25 (T.BAYTOP koleksiyonu).

Şekil 134. Ecz. Nail Halid Tipi (1886-1957) (7). İlk Türkçe meslek dergisi olan «ECZACI»nın sahip ve yayıncısı

Kaynak: Turhan Baytop, Türk Eczacılık Tarihi, 281.

2. Eczacı'nın Kimlik Bilgileri

Eczacı, kapak sayfasında yer alan “*Şimdilik ayda bir neşr olunur. Fennî eczacı gazetesidir*” ifadeleriyle kendisini bir “gazete” olarak tanıtmaktadır. Ancak gerek sayfa sayısı ve gerekse içeriği dikkate alındığında *Eczacı*'nın gazeteden ziyade bir dergi formatında olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim Osmanlı dönemi basınında gazete ve dergi kavramları birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamış aynı süreli yayın, bazı kaynaklarda “gazete” olarak tanımlanırken bir başka kaynakta “dergi” olarak ifade edilmiştir (Kılıç, 2019: 31). Bu nedenle çalışmamızda *Eczacı* bir “dergi” olarak ele alınacaktır.

Eczacı'nın imtiyaz sahibi Nail Halid Bey'dir. Ülkemiz eczacılık tarihi açısından önemli bir isim olan Nail Halid Tipi (1886-1957) 1907 yılında Eczacı Mekteb-i Âli'sinden mezun olmuştur. İdealist bir eczacı olan Nail Halid Bey eczacılık mesleğinin kurumsal bir yapıya kavuşması için çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetler arasında *Eczacı* dergisini yayınlaması, Osmanlı Eczacılar Cemiyetinin kurucularından olması ve bir dönem başkanlığını yapması, eczacılık eğitiminin Avrupa standartlarına kavuşması yönündeki gayretleri, ülkemizde milli bir ilaç sanayinin kurularak, Avrupa'ya bağımlılıktan kurtulması yönündeki çabaları sayılabilir (Türk Eczacılar Birliği Mecmuası, 1958: 76).

Nail Halid Bey'in eczacılık tarihi açısından önem arz eden bir diğer hizmeti de ülkemizde ilk eczacı yıllığının (*Eczacı Nevsâli*) çıkarılması yönündeki gayret ve başarısıdır. *Eczacı* dergisinde bu husus üzerinde önemle duran ve ülkenin farklı bölgelerine dağılmış, çeşitli iş kollarında faaliyet gösteren eczacılık mezunlarını bir araya getirmeyi hedefleyen Nail Halid Bey, *Eczacı Nevsâli*'ni hazırlama fikrini dergide şu satırlarla kamuoyuna duyurmuştur;

“*Şimdiye kadar eczacılıkla mektepten çıkarak gerek memuren, gerek ticaretle icrâ-i sanat eden rufekâmızın ittihatları müyesser olmadığından başka her sınıf kendi sınıf arkadaşlarını bile*

unutmuştur. Binlere bâliğ olan meslektaşlarımızın yekdiğerine takdim vesilesiyle ittihadada doğru bir hutve atmayı her vakit müfheharâne arzu etmekte idik. Gazetemiz heyet-i tahririyesi tarafından bittertip mart ibtidasında meydan-ı intişara çıkaracağımız Eczacı Nevsalı'ni rufekây-ı muhteremenin mümkün olursa hepsinin resimlerini derç etmek istediğimizi arz eyleriz. Bu gibi zevk-âver manzarayı bizden ziyade rufekâmız da görmek ister. Memleketimizdeki eczacılık için birçok nevâkısımızı ikmal tevhid-i âmal ve amel ile tehvîn mümkün olacağından bunda en birinci vusta birbirimizi kardeşçe tanımak ve eşit derecede lüzumu olan ittihatla teessüs edecektir. Nüve halinde bulunan bu düşüncemizin kuvveden fiile çıkması rufekâmızın iştirakiyle mümkün olabileceğinden emelimizin eczacı kardeşlerimizde göreceği hüsn-i kabul bizim için pek kıymetli bir şereftir. Resimlerini derç ettirecek arkadaşlarımız resimleriyle beraber kopya için 10 kuruş gönderirler. Ve bir hatıra olmak için mektepten tarih-i neşetleriyle usul-i ticaretlerinden ve bulundukları memuriyet ve derece-i maaşlarıyla telifât ve müstahzarâtlarından mümkün mertebe bahsederler. Nevsâlin nevâkısı bir taraftan ikmal edilmektedir. Gazetelerden ilan edilerek o vakit ayrıca 10 kuruştan belki de mütecaviz olmamak üzere fiyatı talep edilecektir” (Nail Halid, Temmuz 1911: 81).

Nail Halid Bey, dergide yayınladığı çeşitli yazılarında yıllığın önemi ve yayınlanması hususuna sıklıkla vurgu yapmış ve nihayetinde planlanan zamanı aşarak gecikmeli de olsa *Musavver Eczacı Nevsalı* yayınlanmıştır.

Birinci sayısının kapak sayfasında yer alan bilgede *Eczacı*'nın adresi Eski Postahane arkasında Şirin Han'da 6 Numara olarak gösterilmiştir. Derginin Sorumlu Müdürü Mehmet Sabri'dir. Dergide yayınlamış olduğu yazıların altına attığı Eczacı M. Sabri şeklindeki imzasından Mehmet Sabri Bey'in eczacı olduğu anlaşılmaktadır. Derginin dağıtım yeri Babiali Caddesi'nde İkbâl Kütüphanesidir. *Eczacı*, yayın hayatı boyunca farklı matbaalarda basılmıştır. Derginin son sayfasında yer alan basım yeri dikkate alındığında; basım yerinin başlangıçta Tıbbiye-i Askeriye Matbaası olduğu, sekizinci sayıdan itibaren Matbaay-ı Hukukıyye'de, on birinci sayıdan itibaren Arakis Matbaasında, sonraki sayıların ise Kader Matbaasında basıldığı anlaşılmaktadır.

2.1. Eczacı'nın Yayınlandığı Dönem

Eczacı dergisi, Hicrî Rebiülevvel 1329, Rûmî Mart 1327 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Kapak sayfasında Miladi takvime dair bir kayıt bulunmamakla birlikte derginin çıkış tarihi Miladi takvimde Mart 1911 tarihine tekabül etmektedir. Yukarıda, kütüphanelerde dergi koleksiyonunda eksiklikler olduğu ifade edilmişti. Eldeki mevcut koleksiyondan hareketle derginin yayın periyodu hakkında şu bilgileri vermek mümkündür. *Eczacı*'nın yayın hayatına başladığı Mart 1327 tarihinden Temmuz 1328 tarihine kadar (Mart 1911-Temmuz 1912 Miladi) dergi düzenli olarak aylık periyotta yayınlanmıştır.

Aşağıdaki tabloda arşiv koleksiyonlarındaki mevcut nüshalardan elde edilen bilgiler çerçevesinde *Eczacı*'nın yayın tarihi ve sayfa sayısı bilgileri yer almaktadır. Burada belirtmek gerekir ki derginin yayın hayatının ilk döneminde (1911-1912) bütün sayılarının kapak sayfasında standart olarak bulunan “*Tarih-i Tesisi (Kuruluş Tarihi): Mart 1327- Rebiülevvel 1329*” ifadesinde hem Hicrî takvim hem de Rûmî takvim bilgisi yer alırken nüshaların yayın tarihinde ise sadece Rûmî takvim (Mart 1327, Nisan 1327 vb.) bilgisine yer verilmiş Hicrî ve Miladi takvim ayrıca belirtilmemiştir. Okuyucuya kolaylık sağlanması amacıyla dergide yer alan Rûmî takvime ait tarih bilgisi, Türk Tarih Kurumunun Tarih Çevirme Kılavuzundan (<https://ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>) istifleyle Miladi takvime çevrilmiş ve tabloda her iki takvim bilgisi bir arada verilmiştir.

Tablo 1. Eczacı Dergisinin Yayın Tarihi ve Sayfa Sayısını Gösterir Tablo

Numara	Sene	Rûmî	Miladi	Sayfa Sayısı	Sayfa Numarası
1	1	Mart 1327	Mart 1911	16	1-16
2	1	Nisan 1327	Nisan 1911	16	17-32

3	1	Mayıs 1327	Mayıs 1911	24	33-56
4	1	Haziran 1327	Haziran 1911	24	57-80
5	1	Temmuz 1327	Temmuz 1911	24	81-104
6	1	Ağustos 1327	Ağustos 1911	24	105-128
7	1	Eylül 1327	Eylül 1911	16	129-144
8	1	Teşrinievvel 1327	Ekim 1911	24	145-168
9	1	Teşrinisani 1327	Kasım 1911	24	169-192
10	1	Kânunuevvel 1327	Aralık 1911	24	193-216
11	1	Kânunusani 1327	Ocak 1912	24	217-240
12	1	Şubat 1327	Şubat 1912	32	241-272
13-1	2	Mart 1328	Mart 1912	32	273-304
14-2	2	Nisan 1328	Nisan 1912	32	305-336
15-3	2	Mayıs 1328	Mayıs 1912	32	337-368
16-4	2	Haziran 1328	Haziran 1912	32	369-400
17-5	2	Temmuz 1328	Temmuz 1912	32	401-432
26	14	-	Ocak 1924	16	1-16
1	16	-	Şubat 1926	16	1-16
2	16	-	Mart 1926	20	1-20
3	16		Nisan 1926	16	37-52
5	16		Haziran 1926	20	69-88

2.2. Amacı

Derginin ilk sayısında yer alan “*İfade-i Merâm*” başlıklı yazıda derginin çıkış amacı ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Dergi, İkinci Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra yayın hayatına başlamıştır. Bilindiği üzere basın tarihimiz açısından İkinci Meşrutiyet döneminin en önemli özelliklerinden biri de süreli yayınların sayısında adeta bir patlama yaşanmasıdır. Bu durum yayın türlerine de etki etmiş kadın dergileri, çocuk dergileri, spor dergileri gibi belirli bir alana özgü spesifik konular içeren çok sayıda süreli yayın piyasaya çıkmıştır (Güz, 2000: 55; Kılıç, 2024: 590). Her ne kadar bu süreli yayınların büyük bir kısmı dönemin karakteristik özelliğini yansıtır şekilde kısa ömürlü olsa da alanlarında ilk olması açısından önem arz etmektedir. *Eczacı* dergisi de İkinci Meşrutiyet sonrası yayın hayatına başlayan ve spesifik bir alana veya mesleğe yönelik yayınlanan süreli yayın kapsamındadır.

Eczacı dergisi üçüncü sayısından itibaren kendisini “*Osmanlı Eczacı Cemiyetinin de Fenni Gazetesidir*” şeklinde tanımlamış, Cumhuriyet döneminde Osmanlı Eczacı Cemiyetinin ismi Türkiye Eczacıları Cemiyeti olarak değişince dergi de kapağında “*Türkiye Eczacıları Cemiyetinin Nâşir-i Efkârıdır*” ibaresine yer vermiştir. Buna göre dergi esasen bir meslek grubunun yayın organı olduğunu daha ilk sayılarından itibaren ilan etmiştir. Nitekim derginin uzun bir aradan sonra çıkan sayılarında da Eczacı Cemiyetinin bir yayın organı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ilk döneminde dergide yer alan ifadeye göre, *Eczacı*, Osmanlı Eczacılar Cemiyetinin her toplantısının karar metinlerini ücretsiz bir şekilde sayfalarında yayınlamayı ve yayınlanan her nüshadan bir adedini yine ücretsiz bir şekilde Cemiyete göndermeyi taahhüt etmiştir (Eczacı, Mayıs 1911: 33). Dolayısıyla *Eczacı* ile Cemiyet arasında doğrudan organik bir ilişki bulunmaktadır.

Yukarıda eczacılık mesleğine yönelik çeşitli mesleki teşekküllerin oluşumundan söz edilmişti. Bu Cemiyetlerden biri olan Osmanlı Eczacılar Cemiyeti de eczacıların karşılaşmış oldukları sorunları çözmek, eczacılık mesleğinin Avrupa standartlarında icra edilmesini sağlamak, ülkemizde eczacılık eğitim ve öğretiminin kalitesini yükseltmek, İstanbul ve taşradaki üyelerini korumak ve geliştirmek amacıyla kurulmuştur. *Eczacı* dergisi de Cemiyetin yayın organı konumunda olması hasebiyle yayın hayatına başlama gerekçesini bu doğrultuda açıklamıştır.

Derginin içeriği incelendiğinde yazıların sadece eczacılara yönelik olmadığı, ortalama bir okuyucunun istifade edebileceği konuları da kapsadığı görülmektedir. Örneğin, ilk yardım tedavisi, evde meydana gelebilecek basit yaralanma ve kazalara nasıl müdahale edileceğine dair pratik bilgiler (Sadık Hilmi, Mayıs 1911: 46) (Eczacı Sadık Hilmi, Mayıs 1911: 46), yanıklara müdahale (Eczacı Sadık Hilmi, Mayıs 1911: 46), yiyecek ve içeceklerin hijyenik bir şekilde hazırlanması ve korunması (S.H. Ağustos 1911: 13), içine su katılmış süt ile saf sütün nasıl ayırt edileceği (Eczacı Sadık Hilmi, Mart 1911: 13), inek sütünün bebeklerde hangi aylardan itibaren nasıl kullanılacağı (Eczacı Sadık Hilmi, Mart 1911: 13) gibi topluma yararlı olabilecek konulara da içerikte yer verilmiştir. *Eczacı*'da yer alan şu ifadeler, derginin eczacılık mesleğine hizmet etmek amacıyla kurulduğuna dair belki de en çarpıcı örnekler;

“İdarehanemiz eczacılardan bilhassa abonelerimizden gerek diplomasız kalfalara gerekse diplomalı müdür-i mesule ihtiyacı olanlara bir hizmet-i müfethare olmak üzere adresi gönderdikleri halde meccanen (ücretsiz) ilan ettiği gibi iş bulamayan eczacı kalfalarıyla diplomalı eczacılara dahi adresi verdikleri halde keza iş aradıklarını meccanen ilan etmeyi deruhte eder” (Eczacı, Ekim 1911: 168).

2.3. Yayın Politikası

Eczacılar ve eczaneler hakkında 6.11.1927 tarih ve 558 sayılı Resmi Ceride ile neşir ve ilan edilen 964 no'lu Kanunun 1. Maddesi şu şekildedir; *“Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde eczane açabilmek için Tıp fakültesi eczacı mektebinden diplomalı olmak ve Türk bulunmak ve memleket dâhilinde açılmasına müsaade edilmiş olan eczanelerden birinde iki sene müddetle çalışmış olmak lazımdır.”* Buna göre Cumhuriyet döneminde yapılan düzenlemeyle eczacılık mesleğini icra edecek olan kişilerin Türk olması şartı getirilmiştir. Bu durumun ülkemizdeki eczacılık mesleğinin gelişim seyrine olumlu veya olumsuz yönde nasıl etki ettiği ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte bu tarz bir düzenlemenin bir anlamda zorunluluktan da kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Nitekim Osmanlı döneminde eczacılık mesleğine yönelik kurulan ilk mesleki cemiyetlerin gerek idare heyetleri ve gerekse üyelerinin isimlerinin yer aldığı listelere bakıldığında isimlerin çok büyük çoğunluğunun gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarından oluştuğu görülmektedir. Hatta öyle ki bazı cemiyetlerin başkanları bile Fransız vatandaşdır. Ayrıca bu cemiyetlerin büyük çoğunluğunun da resmi dili Türkçe değil Fransızcadır (Dramur Bütün, 1984: 62). Aynı şekilde eczacılık alanına yönelik çıkan dönem dergilerinin de genellikle Türkçe değil Fransızca dilinde yayınlandığı görülmektedir. Genel durumun bu şekilde olduğu bir ortamda *Eczacı* dergisi ise yayın politikası olarak Osmanlılık ülküsü çerçevesinde milli bir duruş sergilemiştir. Nitekim dergide yer alan pek çok yazı bu durumu gösterir mahiyettedir. Dergi, örneğin aşağıdaki satırlara yer vermek suretiyle ülkemizde üretilen yerli mallarının kullanılması konusunda meslektaş ve okuyucuları teşvik etmektedir;

“Mamulat-ı Dâhiliyemize Rağbet / Çamaşır, Tuvalet Sabunları, Alelumum İtriyat Fabrikası / İlk küşâdı cennet mekân Sultan Mecid Han zaman-ı saltanatına tesadüf eden bu fabrikayı ihtimal hiç kimse bilmez. Kantarcılarda sabuncu sokağı demekle maruf olan sokakta bu fabrika müceddeden ve tevsien inşa olunup âlât ve edevâtı dahî mükemmel olarak Avrupa'dan celb olunmuştur. Bu fabrikada imal olunan sabunların kaffesi gayet temiz ve saf zeytinyağları ile imal olunur. Bilumum kolonya, lavanta,

gelin suyu, kozmetik krem, enva-i tuvalet ve banyo sabunları ve bilhassa çamaşır sabunu fenne tatbiken ve saf olarak imal olunurlar. Bâni ve sahibi olan Mehmet Şakir Efendi'nin şu gayret ve sebâtı şayân-ı takdir olduğu gibi muhterem meslektaş ve karilerimizin de mezkûr fabrikayı birer defa ziyaret etmelerini hassaten tavsiye ederiz.” (Eczacı, Eylül 1911: 144).

Benzer bir teşvik *“İtalya Pamuklarını Almamak İçin Mühim Bir Teklif”* başlıklı Eczacı M. Sabri imzalı yazıda da dile getirilmektedir;

“Muhterem eczacı refikalarımca malumdur ki pamuk, gaz gibi memâlikimizde kesretle sarf, istihlak olunan levâzımât-ı cerâhiyenin %70 hatta %80’i İtalya fabrikalarında ihzar olunur (hazırlanır). Geçen nüshamızda da bahsettiğimiz vecihle Adana, Konya vs. vilayetlerimizde pek çok yetişen pamuklarımız İtalya fabrikalarında yıkandıktan sonra süslü paketler derununda yine bize satılır, bizden beş altı kuruşa aldıkları pamukları iki misli satarlar. Acaba biz bunların yaptıkları gibi yapamaz mıyız, yoksa bizim eczacılarımız bu ameliyata vakıf değiller mi?” (Eczacı, Kasım 1911: 171).

Yazının devamında devletin farklı cephelerde savaş halinde bulunduğu, bu sebeple ordunun en çok ihtiyaç duyduğu pamuk ve gazlı bez gibi ürünlerin hiç olmazsa çeyreğinin ülkemizde üretilmesinin çok büyük bir öneme haiz olduğu vurgulanmaktadır. Dergide milli bir ecza sanayisinin kurulmasına dair çok sayıda yazıya yer verilmiştir. Örneğin; Eczacı Sadık Hilmi imzalı *“Unutulmuş Büyük Fırsatlar”* başlıklı yazıda önümüzdeki süreçte ilaç sanayinin en önemli sanayilerden biri olacağı, Osmanlı’daki senelik ilaç tüketiminin yaklaşık %85-%90’ının Avrupa’dan karşılandığı belirtilerek bunun son derece yanlış olduğu ifade edilmektedir. Yazının devamında İstanbul’da yaklaşık üç yüz civarında eczane olduğu, bu eczanelerin her birinin yaklaşık on bir bin kuruş maliyetle açıldığı, içlerinde iki yüz, üç yüz hatta beş yüz lira sermayeli olanların bulunduğu belirtilerek eczacılık mesleğinin güçlendirilmesi ve Avrupa’ya bağımlılığın azaltılması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca yazıda yine eczacıların bir araya gelerek ilaç fabrikası kurmaları teklif edilmekte ve örneğin Avrupa’dan hint yağının ithal edildiği ama hint yağından üretilen kapsüllerin terkihi bilinmesine rağmen bu kapsüllerin ülkemizde niçin üretilmediği sorgulanmaktadır. (Eczacı Sadık Hilmi, Nisan 1911: 19).

Bilindiği üzere Osmanlı donanmasını güçlendirmek amacıyla 1910 yılında milli bir seferberlik ilan edilmiş ve Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti adında bir dernek kurulmuş ve ülke çapında çeşitli etkinlikler düzenlenerek bağış toplanmıştır. Dergide *“Muavenet-i Milliye Cemiyeti Üsküdar Sergisinden”* başlıklı haberde kullanılan haber dili derginin yayın politikasının milli bir çizgide olduğunun göstergesidir: *“Ümit ederiz ki kendilerinde Osmanlı ruhu bulunan Osmanlılığı ihya için çalışan erbâb-ı hamiyet bu sergiye koşacaktır. Ey Unsur-i Osmaniye, haydi vazifemiz başına koşalım. Cüzi bir meblağı vermekle donanmamızın bir çivisini çakalım”* (Eczacı, Mayıs 1911: 33). Yazının devamında sergiye az veya çok bağışta bulunanların isimlerinin derginin sütunlarında yer alacağı ifade edilerek yazı şu satırlarla sona ermiştir; *“Osmanlı bahriyesinin terakkisi için sarf olunan gayretten dolayı hanımlarımızı tebrik eder ve bu mesailerine bizler dahi iştirak eyleriz. Yaşasın Osmanlı hanımları. Var olsun erbâb-ı hamiyet”* (Eczacı, Mayıs 1911: 33).

2.4. Hedef Kitle ve Okur Profili

Eczacı’nın hedef kitlesi doğal olarak eczacılık mesleğiyle uğraşan kişilerdir. Bununla birlikte dergi ilk sayısında yer alan *“İfade-i Merâm”* başlıklı yazıda eczacıların yanında toplumun genelini de hedef kitle olarak belirlediğini şu satırlarla dile getirmiştir;

“Eczacı gazetesini okumak tabip veya eczacı olmaya tevakkuf etmez. Umumun menafı ve sıhhat nokta-i nazarından etibbayı takdis ederek vesâyâ sayfelerini dinledikleri gibi yine sevdikleri eczacıların kendilerini yanlışlığa sevk etmeyeceklerini tahmin edecekleri gün kadar aşikârdır. Eczacı gazetesini müdâvât-ı ibtidâiye-i beytiyye ve âniyeden bâhis olduğu gibi meşrubât ve me’külâtın birçoklarının

kıymet-i hakikiyelerini tayin ve safiyetlerini tetkik için sehîl tecârûbi ihtiva edeceğinden râğbet-i umûmiyeye mazhariyetini temenni ederiz” (Eczacı, Mart 1911: 1).

Dergiye gönderilen yazı ve okur mektuplarından okur profilinin ağırlıklı olarak eczacılık mesleğiyle iştigal edenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ancak burada dikkat çeken husus mektupların oldukça geniş bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı devletinin farklı noktalarından gelmiş olmasıdır. Örneğin gazetede yer verilen “*Eczacılıkta Nazarî Amelî Gayeler*” (Eczacı, Ekim 1911: 146) başlıklı yazı Yemen’den Eczacı Mülâzım-ı Evvel Kâmil Bey tarafından gönderilmiştir. Yine gazetede yer verilen reçellerin muhafazasıyla ilgili yazı Adana Sanayi Mektebi Kimya Muallimi Eczacı Hasan Basri Bey tarafından kaleme alınmıştı (Eczacı, Mart 1912: 303). Şam Osmanlı Tıp Fakültesi Kimya Muallimi Asistanı Eczacı Kimyager Z. Şükrü’nün ise meşhur Fransız kimyager Pierre Eugene Marcellin Berthelot’u (1827-1907) tanıttığı bir yazısına yer verilmiştir (Eczacı, Şubat 1912: 246). Dergiye tavsiye ve şikâyet konularını içeren çeşitli okur mektupları da gelmiştir. Örneğin Yafa’dan gelen bir mektupta bölgede diplomasız eczacıların olduğu dile getirilmekte ve çözüm için yardım istenmektedir. *Eczacı* da bu durumda ne yapılacağına dair yol göstermektedir (Eczacı, Ekim 1911: 160). Manastır’dan Eczacı Mülâzım-ı Evvel Bekir Sami Bey dergiye kimya ve bakteriyolojiye dair bir soru sormuş, dergi de Eczacı Mektebinin tatil olması nedeniyle 15 güne kadar cevap verebileceğini ifade etmiştir (Eczacı, Temmuz 1911: 103). Aynı şekilde Yafa’dan Eczahâne-i Osmanî sahibi Mehmet Emin Bey’e kimya formülleri hakkında yazmış olduğu mektuptan dolayı teşekkür edilmektedir (Eczacı, Temmuz 1911: 103). Gerek yayınlanmak üzere *Eczacı*’ya gönderilen yazılar, gerekse okur mektupları derginin eczacı meslektaşlarla karşılıklı bilgi alışverişinde bulunduğunu ve derginin sadece payitaht olan İstanbul’da değil taşrada da takip edildiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2.5. Yazar Kadrosu

Dönemin süreli yayınlarının karakteristik özelliğini yansıtır şekilde *Eczacı* dergisinde de standart daimi bir yazar kadrosundan söz etmek mümkün değildir. Bu durumun dergide tek istisnası Nail Halid Bey’dir. *Eczacı*’nın ilk on yedi sayısının neredeyse tamamında imtiyaz sahibi olan Nail Halid Bey’in bir veya birden fazla yazısına yer verilmiştir. Bu yazılar kimi zaman Eczacı Cemiyeti hakkındaki haberler, kimi zaman “*Toksikoloji*” başlığıyla yayınlanan yazılarda olduğu gibi doğrudan mesleğe yönelik yazılar (Nail Halid, Ağustos 1911: 109), kimi zaman da eczacılık ilmine ve mesleğine yönelik Fransızcadan tercümeler (Nail Halid, Ağustos 1911: 110) şeklinde olmuştur.

Eczacı’nın ilk sayısının kapak sayfasında sermuharrire (başyazar) ismi yer almazken ikinci sayısının yer aldığı 1911-1914 tarihleri arasındaki koleksiyonun kapak sayfalarında Sadık Hilmi Bey sermuharrire olarak gözükmektedir. Cumhuriyet sonrası Türk Eczacı Âlemi ismiyle yayın hayatına devam eden derginin sermuharriresi olarak ise Fuat Mehmed Bey gözükmektedir. Dergide yer alan yazılarda kimi zaman yazarın tam ismi yazılırken kimi zaman da yazarın isminin sadece baş harflerine yer verilmiştir. Örneğin dergide çok sayıda yazısı yer alan bir eczacının ismi sadece “*Üsküdar’dan Eczacı A.K.*” olarak belirtilmektedir (Eczacı, Temmuz 1911: 84).

Derginin kapak sayfasında yer alan “*Mesleğe muvâfik âsâr meâ’l-memnnûniyye kabûl ve derc olunur. Derc olunmayanlar posta ücreti ilave edilmediği takdirde iade olunmaz*” ifadelerine uygun olarak Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerinden eczacılık mesleğine yönelik gönderilen çeşitli yazılara dergide yer verilmiştir. Dolayısıyla dergide bir yazısı yayınlanan yazar olduğu gibi Osmanlı Eczacılar Cemiyeti Reisi Ahmet Vefik Bey (Eczacı, Şubat 1911: 8) gibi birden fazla yazısı yayınlanan yazarlar da bulunmaktadır. *Eczacı*’da yazılarına yer verilen diğer bazı isimler de, Tıp Fakültesi Fen İspençiyârı ve Müfredât-ı Tıp Muallimi Doktor Tevfik Vâcid (Eczacı, Mart 1911: 22), Doktor Ahmet Fuat (Eczacı, Şubat 1911: 10), Tıp Fakültesi Hikmet-i Tabiiye Laboratuvar

Şefi Şevki Bey (Eczacı, Mart 1911: 25), M. Hasun (Eczacı, Temmuz 1911: 98) ve Agop Çerkiyân'dır (Eczacı, Haziran 1911: 77).

2.6. Eczacı'nın İçeriği ve Haber Kaynakları

Eczacı'nın esas olarak bir meslek dergisi olması sebebiyle dergide sınırlı sayıda habere yer verilmiş ve bu haberlerde de çoğunlukla herhangi bir kaynak belirtilmemiştir. Haberler genellikle “*Eczacı Havâdisleri*” başlığı altında okuyucuya sunulmuştur. Örneğin “*Eczacı Havâdisleri*” başlığıyla yer alan bir haberde İstanbul Galata'da diplomasız eczacılık yapan bir kişinin ihbar edildiği, bunun üzerine Meclis-i Umur-i Tıbbiyye-i Mülkiyece tahkikat yapıp ilgili kişinin polise teslim edilerek adliyyeye sevk edildiğine dair bir haber bulunmakta ancak haberin kaynağına dergide yer verilmemektedir (Eczacı, Eylül 1911: 139).

Dergide haber niteliğinde olan yazılar büyük oranda eczacılık mesleğini doğrudan ilgilendiren konulara daırdır. *Eczacı*, yayın amacına da uygun olarak, açılan, kapanan, el değiştiren, tadilata giren veya İstanbul'da sık sık meydana gelen yangınlarda zarar gören eczanelere yönelik haberlere sayfalarında yer vermiştir. Eczacı Leon Yıldızciyan Efendi'nin Pangaltı'da Tatavla Caddesinde bir eczane açtığı, Eczacı Josef Beyrim Efendi'nin Beyoğlu'da Bursa Sokağı'nın girişinde bir eczane açtığı, Eczacı Kohen Efendi'nin Haydarpaşa Yel Değirmeninde bir eczane açtığı Agop Çarkiyân Efendi'nin Beyoğlu'nda Feridiye'deki eczanesini Subhancıyan Efendi'ye sattığı şeklindeki haberler; 1911 yılının Mart ayında İstanbul'un üç ayrı noktasında çıkan yangında yanarak kül olan 13 eczaneye dair haber bu haberlere örnek olarak verilebilir (Eczacı, Eylül 1911: 139). Bununla birlikte haber niteliğinde olmayan, eczacıların mesleki gelişimlerine dair çeşitli tercümelere yer verilmiş, tercümenin kim tarafından hangi eserden yapıldığı yazının sonunda belirtilmiştir. Örneğin Labesse isimli bir Fransız eczacının “*Repertoire de Pharmacie*” başlıklı raporundan “*Rusûb-u Esfâr Hakkında*” başlığıyla Nail Halid Bey tarafından yapılan bir tercüme yer verilmiştir (Nail Halid, Ağustos 1911: 110).

Dergide tercümelerin dışında eczacılık mesleğine yönelik çeşitli yazılar da bulunmaktadır. Muallim Tevfik Vacid Bey'in “*Eczacılık Tarihi*” başlıklı makalesi (Eczacı, Nisan 1911: 22), Eczacı Sadık Hilmi'nin sterilizasyon usulü ve cihazlarına dair “*Usûl-i Ta'kîm*” başlıklı yazısı (Eczacı, Nisan 1911: 28), Eczacı S.H.'nin “*Eczacı Stajyerliği*” başlıklı yazısı (Eczacı, Ağustos 1911: 105) bu tarz yazılara örnektir.

Dönemin süreli yayınlarında sıklıkla örneği görülen “tefrika” köşesi *Eczacı*'da da yer almış ve dergide “*Eczacının Tefrikası*” başlıklı köşede bir piyese yer verilmiştir (Eczacı, Mayıs 1911: 49). Dergide özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde çeşitli istatistiki bilgiler de yer almıştır. İspirto ve alkol üretimiyle ilgili bir şirkete verilen üretim imtiyazına dair haberde, şarabın dışarıdan ithal edilmeyeceği, üzüm ve bağcılığın geliştiği bölgelerde fabrikanın kurularak nakliye masrafinin düşeceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede dönemin *Milliyet* gazetesinde yayınlanan bir istatistiğe dergide şu şekilde yer verilmiştir;

“İstanbul'da Adam Başına Ayda 290 gram Rakı / İspirto ve Meşrubât-ı Kuhuliyye İnhisarı Şirketi tarafından yapılan bir istatistiğe nazaran İstanbul'da geçen teşrinisani ayı zarfında 130.447 kilo rakı sarf edilmiştir. Ve bunun hasılatı 188.635 liraya bâliğ olmuştur. Milliyet gazetesi tarafından İstanbul'un yalnız erkek nüfusu miktarı üzerine yapılan bir hesap ayda nüfus başına 290 gram rakı isabet ettiğini gösteriyor” (Eczacı, 1927: 12/188).

3. Eczacı'nın Teknik Bilgileri

3.1. Sayfa

Dergi başlangıçta 16 sayfa olarak yayın hayatına başlamış fakat üçüncü sayıdan itibaren sayfa sayısı yirmi dört olmuştur. Bu durum okuyucuya da şu satırlarla duyurulmuştur; “*Gazetemizin gördüğü rağbet ve muzaherâtan dolayı yirmi dört sayfaya iblâğa mecburiyet hâsıl olmuştur. Bundan sonraki nüshalarda Osmanlı Eczacı Cemiyeti*

fennî müzâkerâtı derc edilecektir” (Eczacı, Mayıs 1911: 56). Derginin on ikinci sayıdan itibaren otuz iki sayfa olarak çıkacağı ve daha kaliteli bir kâğıda basılacağı okuyucuya duyurulmuştur (Eczacı Sadık Hilmi, Aralık 1911: 194).

3.2. Mizanpajı

Eczacı’nın kapağı standart bir mizanpaja sahiptir. Derginin iç sayfalarında ise belli bir standart söz konusu değildir. Bununla birlikte dergi sayfaları genel olarak iki sütun şeklindedir. Derginin son sayfası reklam ve ilanlara ayrılmıştır. Yazı içeriğine göre kimi zaman okuyuculara belirli verileri sunmak üzere konular, tablolar eşliğinde de işlenmiştir (Eczacı, Temmuz 1911: 94). *Eczacı* yayın hayatının ikinci yılından itibaren kapak sayfalarında fotoğraf da kullanmaya başlamıştır. Bununla birlikte genel olarak değerlendirildiğinde *Eczacı*’nın, görsel öğelere sınırlı şekilde yer verdiği söylenebilir.

Resim 3. Eczacı Dergisi, 1912, No: 13-1 Kapak Sayfası

3.3. Ücreti

Dönemin pek çok süreli yayınında olduğu gibi *Eczacı* dergisinin de tirajıyla ilgili elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır ancak Osmanlı coğrafyasının çok çeşitli yerlerinden dergiye gönderilen mektup ve yazılardan derginin geniş bir kitleye ulaştığını tahmin etmek mümkündür. Bununla birlikte *Eczacı*’nın başyazarı Sadık Hilmi Bey, derginin on birinci sayısında yaklaşık bir yılı geride bırakıp yeni bir yıla başlarken kaleme aldığı değerlendirme yazısında “*Bugün gazetemizi okuyan dört yüzden mütecâviz rufekâ-i kirâmın hemen hepsi*” (Eczacı Sadık Hilmi, Aralık 1911: 195) ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadelerden derginin dört yüzden fazla aboneye sahip olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Benzer bir bilgi dergide “*İtalya Pamuklarını Almamak İçin Mühim Bir Teklif*” (Eczacı M. Sabri, Kasım 1911: 171) başlıklı Eczacı M. Sabri imzasıyla yayınlanan yazıda da geçmektedir. Yazıda İtalya’dan ithal edilen pamuk ve sargı bezlerinin, ülkemizdeki eczacıların bir araya gelmesiyle üretilebileceği ifade edilerek bugün ülkemizde yaklaşık bin sekiz yüz civarında eczacılık mektebi mezunu olduğu, derginin bu eczacıları bir araya getirmek gibi bir misyonu bulunduğu belirtilmiş ve derginin abone sayısının yaklaşık beş yüz civarında olduğu ifade edilmiştir.

Derginin kapak sayfasında nüshasının 40 para olduğu yazılmaktadır. Ancak abone şartlarını ifade eden kısımda “*Seneliği peşin gönderilmek şartıyla taşra ve İstanbul için 13 kuruştur*” ifadesi yer almaktadır. 40 paranın 1 kuruş olduğu dikkate alındığında yılda on iki sayı çıkacak olan aylık derginin muhtemelen 1 kuruşu da posta giderleri için tahsil edilmektedir. Derginin ikinci yıl için ücretleri farklılaşmış bu durum şu satırlarla ifade edilmiştir. “*İkinci yıl için abone şerâiti seneliği on iki nüsha itibariyle taşra ve İstanbul için 25 kuruştur. Memâlik-i ecnebiye için seneliği 6 Franktır*” (Eczacı, Mart 1912: 1).

3.4. Yayın Sıklığı veya Periyodu

Dergi birinci sayısının kapak sayfasında “*Şimdilik ayda bir neşr olunur. Fennî eczacı gazetesidir*” ifadesiyle aylık periyotta yayınlanacağını okuyucuya duyurmuştur. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere dergi koleksiyonunda kısmi eksiklikler bulunmaktadır. Ancak derginin bir buçuk yıllık tam koleksiyonunda (ilk on yedi sayı) dergi düzenli aralıklarla ayda bir neşr edilmiştir. Bununla birlikte derginin kapak sayfasındaki yayın tarihlerinde bir aksama gözükmesine de örneğin on beşinci sayıda yer alan bilgiye göre sayıların basımı matbaadan kaynaklı gecikmelere neden olmuş bu durum dergide şu şekilde ifade edilmiştir;

“*Kariünden Ricamız ve Beyan-ı İtizar / Bir buçuk seneye karib bir zamandan beri her türlü müşkülâta rağmen günü gününe yetişen gazetemizin bir iki aydır gecikmesine sebep gerek rufekâmın keff-i yed ile işlerin cümlesinin âcize-i tahmili ve gerekse Tıbbiye-i Askeriye Matbaası müste'cirinin tekasıtı vakt-i muayyende vermediğinden dolayı Mekteb-i Tıbbiyece matbaanın on beş gün kadar seddi sebebi yegâne teşkil etmesinden bundan böyle emin bir matbaa ile yine kariümüzü memnun etmeye çalışacağımı vaad eylerim. Sahib-i İmtiyaz: Nail Halid*” (Eczacı, Mayıs 1912: 368).

3.5. Reklam ve İlanlar

Eczacı'nın eczacılık mesleğine yönelik bir dergi olması hasebiyle dergide yer alan reklam ve ilanlar da ağırlıklı olarak ecza ve kozmetik sahasıyla ilgilidir. Örneğin cildi tahriş etmeksizin üç dakikada etkili olan tüy dökücü bir kremin reklamı (Eczacı, Ağustos 1911: 128), Karahisar maden suyu reklamı (Eczacı, Ekim 1911: 168), laboratuvarlar için gerekli olan alet ve edevata yönelik ilanlar (Eczacı, Mart 1912: 304) bu çerçevede zikredilebilir.

Eczacı'nın yayın hayatının ilk yıllarında reklam ve ilan şartları dergide şu şekilde yer almıştır; “*İlan Şerâiti: Bir senelik abone olanlar için bir sahifesi dört lira-i Osmanî, yarım sahife iki buçuk lira, rubu (çeyrek) sahifesi bir buçuk liradır. Bir defaya mahsus ilanât için beher satırdan iki kuruş ahz olunur. Derç olunacak ilanât her mâh-ı rûminin yirmi beşinde gönderilmelidir*” (Eczacı, Mart 1911: 16).

İkinci yılın reklam ve ilan şartlarına “*İlanâtta dolayı gazetemiz hiçbir mesuliyet kabul etmez*” (Eczacı, Mart 1912: 304) ifadesinin de eklendiği görülmektedir. Cumhuriyet sonrası nüshalarda ise reklam ve ilan şartları şu şekildedir; “*İlan ücretleri: Şifahen veya tahriren idareye müracaat edilmelidir. İlan siparişleri vermek ve geri alabilmek için her ayın yirmisine kadar haber verilmelidir. Büyük ilanlar için ihbar üzerine müesseselere memuru mahsus gönderilir*” (Eczacı, Şubat 1926: 16). Cumhuriyet öncesindeki ve sonrasındaki reklam ve ilanlar içerik açısından mukayese edildiğinde, Cumhuriyet öncesindeki ilanların büyük çoğunluğunun genellikle eczacılıkla ilgili kitap, dergi, gazete ve çeşitli krem vb. kozmetik ürünlerine yönelik olduğu görülürken, Cumhuriyet sonrası ilanlarında ise kurumsal kimliğe sahip ecza şirketlerinin ve ilaç reklamlarının olduğu görülmektedir.

Sonuç

Ülkemizde eczacılık mesleği özellikle İkinci Meşrutiyet sonrasında belirli bir disiplin kazanmaya başlamış, eczacılık bir meslek hüviyetini haiz olmuştur. Bu değişimdeki en önemli faktör eczacılık eğitime yönelik yükseköğretim kurumu olarak kabul edilen eğitim kurumlarının açılmasıdır. Ayrıca bu eğitim kurumlarının yanında eczacılık mesleğine yönelik çeşitli cemiyetlerin kurulması ve genellikle bu cemiyetlerin

adeta yayın organı konumunda olan süreli yayınların yayınlanmaya başlaması da bu değişimde etkili olan diğer faktörler arasındadır.

Eczacı dergisi, idealist bir eczacı olan Nail Halid Tipi tarafından ilk olarak 1911 yılında çıkarılmıştır. Ancak derginin yayın süreci zaman içinde kesintiye uğramıştır. Derginin 1911-1914 yıllarını kapsayan ilk yayın dönemi araya giren savaşlar ve mali krizlerle sona ermiş, dergi 1923 yılında *Resimli Eczacı Gazetesi* adıyla yayın hayatına geri dönmüş ancak belli bir süre sonrasında tekrar kapanmış, 1926 yılında ise *Eczacı* gazetesi olarak yeniden çıkarılmış ve bu isim altında iki yıl yayınlanmıştır.

Dergi, ilk döneminde çıkış amacını eczacı meslektaşlar arasında bilgi alış verişinde bulunmak, eczacılık mesleğiyle iştigal edenlerin sorunlarını dile getirmek, bu sorunlara çözüm teklif etmek gibi bir takım hedeflerle açıklamıştır. Özellikle *Eczacı Nevsali*'nin çıkarılması yönündeki yazılar, derginin yayın amacına yönelik faaliyetini göstermesi bakımından önemlidir.

Eczacı dergisi yayın politikası olarak Osmanlılık ülküsü çerçevesinde milli bir duruş sergilemiştir. Milli bir ilaç sanayinin kurulması yönünde yer verilen yazılar, eczacılık mesleğinin çeşitli kodeksler çerçevesinde millileştirilmesi yönündeki gayretler bu durumu gösterir mahiyettedir. Hedef kitle olarak eczacılık mesleğiyle uğraşanların seçildiği dergide çok geniş bir okur profiline sahip olduğu geniş bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı devletinin farklı noktalarından gelen okur mektuplarından anlaşılmaktadır. *Eczacı* dergisinin eczacılık tarihi ve basın tarihi açısından önemi, derginin ilk Türkçe eczacılık meslek dergisi olmasıdır. Dergi aynı zamanda Osmanlı Eczacılar Cemiyetinin yayın organı konumunda olduğundan Cemiyetle ilgili haberlerin ilk kaynaktan elde edilmesi açısından da önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Baytop, T. (2000). *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları.
- Baytop, T. (1985). *Türk Eczacılık Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3358.
- Dramur Bütün, R. (1984). *1838-1908 Yılları Arasında Osmanlılarda Eczacılık ve Deontolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Birimi, Doktora Tezi.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi – Araştırma Tasarımları, Niteliksel ve İstatistiksel Tasarımlar*. Ankara: Erk Yayınları.
- Güz, N. (2000). Osmanlı Basını. *Selçuk İletişim*, 1(3), 40-57.
- Kılıç, N. (2024). İkinci Meşrutiyet Dönemi Mizah Dergilerinden “Hande” Dergisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 588-604.
- Kılıç, N. (2019). *Osmanlı Basınında Muhafazakâr Bir Kadın Dergisi* Mürüvvet. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kocacık, E.T. (2022). Osmanlı Eczacı İttihad Cemiyeti’nin (Union Pharmaceutique Ottomane) Kuruluşu ve Nizamnamesine Göre Yapısı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 23/1, 137-199.
- Kocacık, E. T. ve Dölen, E. (2019). Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Eczacı Kalfalarının Örgütlenme Girişimleri (1912-1949). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 20/2, 75-102.
- Sucu, İ. (1988). Türkiye’de Eczacılık Dernekler. *FABAD Farm. Bil. Der.* 14, 373-380.
- Ünver, A. S. (1952). *Türkiye Eczacılık Tarihi*. İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi.
- Süreli Yayınlar
- Adana Sanayi Mektebi Kimya Muallimi Eczacı Hasan Basri. Mebahis-i Fenniye. *Eczacı* (Mart 1912), 30.
- Agop Çerkiyan. *Eczacı* (Haziran 1911), 77.
- Ahmet Vefik. Eczacılık. *Eczacı* (Şubat 1911), 8.
- Doktor Ahmet Fuat. İdrarda Kan Tahlili. *Eczacı* (Şubat 1911), 10.
- Eczacı M. Sabri. İtalya Pamuklarını Almamak İçin Mühim Bir Teklif. *Eczacı* (Kasım 1911), 171.
- Eczacı Mülazım-ı Evvel Kamil. Eczacılıkta Nazari Ameli Gayeler. *Eczacı* (Ekim 1911), 146.
- Eczacı S.H. Eczacı Stajyerliği. *Eczacı* (Ağustos 1911), 105.
- Eczacı Sadık Hilmi. Hep Arzular Birleşiyor. *Eczacı* (Aralık 1911), 194-196.
- Eczacı Sadık Hilmi. Tedavi-i Acile-i İptidaiye ve Bazı Tedâbir-i Beytiyye. *Eczacı* (Mayıs 1911), 46.
- Eczacı Sadık Hilmi. Unutulmuş Büyük Fırsatlar. *Eczacı* (Nisan 1911), 19.
- Eczacı Sadık Hilmi. Usûl-i Ta’kîm. *Eczacı* (Nisan 1911), 28.
- Eczacı Sadık Hilmi. Süt. *Eczacı* (Mart 1911), 13.
- Fuad Mehmed. Yeni Eczacı Gazetesi. *Eczacı* (Şubat 1926), 1.
- M. Hasun, Zeytinyağının Safiyetinin Tayini. *Eczacı* (Temmuz 1911), 98.
- Muallim Tefik Vacid. Eczacılık Tarihi. *Eczacı* (Nisan 1911), 22.
- Nail Halid. Toksikoloji. *Eczacı* (Ağustos 1911), 109.
- Nail Halid. “Rusub-u Esfar Hakkında”, *Eczacı* (Ağustos 1911), 110.
- Nail Halid. Eczacı Nevsali. *Eczacı* (Temmuz 1911), 81.
- S. H. Konserve. *Eczacı* (Ağustos 1911), 120.
- Şam Osmanlı Tıp Fakültesi Kimya Muallimi Asistanı Eczacı Kimyager Z. Şükrü, Pierre Eugene Marcellin Berthelot (1827-1907). *Eczacı* (Şubat 1912), 246.

- Tıp Fakültesi Hikmet-i Tabiiye Laboratuvar Şefi Şevki Bey. Termometre. *Eczacı* (Mart 1911), 25.
- Tıp Fakültesi Fen İspençiyâri ve Müfredat-ı Tıp Muallimi Doktor Tevfik Vacid. Eczacılık Tarihi. *Eczacı* (Mart 1911), 22.
- Üsküdar'dan Eczacı A.K. Mukayese-i Rutubet. *Eczacı* (Temmuz 1911), 84.
- Eczacı*. Abone Şeraiti. (Mart 1912), 304.
- Eczacı*. Ahmet Vefik Bey. (Nisan 1911), 17.
- Eczacı*. Devlet-i Osmaniye Eczacılar Cemiyetinden / Muhterem Meslektaş. (Mayıs 1911), 33.
- Eczacı*. Eczacılık. (Mart 1911), 8-9.
- Eczacı*. Eczacı Havadisleri. (Eylül 1911), 139.
- Eczacı*. Eczacının Tefrikası. (Mayıs 1911), 49.
- Eczacı*. Her nevi muherrerat... (Mart 1911), 16.
- Eczacı*. İdarehanemizin Faaliyeti. (Ekim 1911), 168.
- Eczacı*. İfade-i Meram. (Mart 1911), 1.
- Eczacı*. İhbar. (Mayıs 1911), 56.
- Eczacı*. İlân. (Mart 1912), 304.
- Eczacı*. İlân Ücretleri. (Şubat 1926), 16.
- Eczacı*. İstanbul'da Adam Başına Ayda 290 gram Rakı. (1927) 12/188.
- Eczacı*. İtalya Pamuklarını Almamak İçin Mühim Bir Teklif. (Kasım 1911), 171.
- Eczacı*. Karahisar Maden Suyu. (Ekim 1911), 168.
- Eczacı*. Kariînden Ricamız ve Beyan-ı İtizar. (Mayıs 1912), 368.
- Eczacı*. Muavenet-i Milliye Cemiyeti Üsküdar Sergisinden. (Mayıs 1911), 33.
- Eczacı*. Mamulat-ı Dâhiliyemize Rağbet. (Eylül 1911), 144.
- Eczacı*. Muheberat-ı Aleniye. (Ekim 1911), 160.
- Eczacı*. Muheberat-ı Aleniye. (Temmuz 1911), 103.
- Eczacı*. Muhtelif Kumaşlar Üzerinde Olan Muhtelif Tabiatta Lekeleri Çıkarmak Usulünü İrâe Eden Cetveldir. (Temmuz 1911), 94.
- Eczacı*. Osmanlı Eczacı Cemiyetinin Müzakeratı. (Haziran 1911), 62-63.
- Eczacı*. Reklam İlânı. (Ağustos 1911), 128.
- TEB (Türk Eczacılar Birliği) Mecmusu*. Eczacı Nail Halit Tipi (1886-1957). (01.01.0958), 76.